ISSN: P-2455-0515 E- 2394-8450

Educreator Research Journal

Volume–VIII, Issues– III May - June 2021

नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 आणि उच्च शिक्षणातील विषमता

प्रा. डॉ. ए. पी. बर्वे (सहयोगी प्राध्यापक)

अर्थशास्त्र विभाग

कै रमेश वरपुडकर महाविद्यालय सोनपेठ ,जिल्हा परभणी

प्रस्तावना

मानवी जीवनामध्ये शिक्षणाला अतिशय महत्त्वाचे स्थान आहे जगात आणि भारतात शिक्षणाविषयी अनेक संशोधने झाली आहे जय शिक्षण जलद आणि सर्वांगीण विकासाचे प्रभावी साधन असून तसेच शिक्षण आणि विकास यामध्ये विचार आणि संबंध महत्त्वाचा असतो विकास शिक्षणाचा प्रभाव पडत असतो त्यामुळे शिक्षण धरण कसे आहे हे महत्त्वाचे असते विदेशामध्ये उच्च शिक्षणाचा भाग टक्केवारी जास्त आहे भारतामध्ये उच्च शिक्षण प्रमाण कमी आहे एका बाजूला आर्थिक विकास आणि दुसऱ्या बाजूला उच्च शिक्षणात कमी प्रमाण ही विसंगती भारतामध्ये दिसून येते शैक्षणिक धोरण शिक्षणाच्या विकासात महत्त्वाचे योगदान देत असते म्हणून उच्च शिक्षणाच्या चौकटीत मूल्यमापन करणे महत्वाचे आहे या धोरणामुळे देशामध्ये विषमता निर्माण पुण्यास होण्यास मदत होणार आहे

Aarhat Publication & Aarhat Journals is licensed Based on a work at http://www.aarhat.com/erj/

भारतात ज्यावेळी कोणाला अतिशय प्रभावशाली होता त्या अवस्थेमध्ये भारताच्या केंद्र सरकारने 29 जुलै 2020 या दिवशी राष्ट्रीय शैक्षणिक दोघांना घाईघाईने मंजूर करून घेतले आणि आपला संघाचा झेंडा वैचारिक डे जनता पद्धतशीरपणे पुढे आणला हे धोरण वाचल्यानंतर आणि अभ्यासानंतर असे दिसून येते की कोकणाची बाधा या धोरणाला झाली आहे त्याचा परिणाम सर्वसामान्यांचा श्वास हा गुदमरू शकतो आणि धनिकांना योग्य उपचार मिळू शकतात शिक्षणाची तटबंदी अधिक भक्कम करून सर्वसामान्य जनता आणि बहुजन समाज यांना शिक्षणापासून वंचित ठेवण्याचे काम हे दोघं करणार आहे असे दिसते अर्थात या धोरणाचा अभ्यास करण्यासाठी सरकारने टी एस आर सुब्रमण्यम यांच्या अध्यक्षतेखाली समिती नेमली होती या समितीने आपला अहवाल मंत्रालयाला सादर केला परंतु त्यावर कोणतीही चर्चा झाली नाही त्यामुळे गदारोळ घातला त्याचा परिणाम 2017 जून रोजी इस्रोचे माझी संचालक के कस्तुरी गल्ली यांच्या अध्यक्षतेखाली पुन्हा एक समिती मांडली आणि या समितीने पाचशे पाण्याचा अहवाल सरकारला

दिला भारताला केंद्रस्थानी ठेवून उच्च दर्जाचे शिक्षण प्रधान करणे आणि राष्ट्राला सातत्याने न्याय व चैतन्यमय ज्ञानी समाजात परिवर्तन करणे असे या आव्हानाचे उद्दिष्ट त्यांनी ठेवले होते अनेक लोकांनी शिक्षण तज्ञांनी आणि वेगवेगळ्या क्षेत्रातील तज्ञ व्यक्तींनी आपल्या प्रतिक्रिया जाहीर केल्या होत्या ती का केली होती परंतु या सर्वांकडे दुर्लक्ष करतात 29 जुलै 2020 नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण सरकारने जाहीर केले

असे धोरण जाहीर करत असताना त्या धोरणाला माननीय पंतप्रधान तसेच शिक्षण मंत्री मानव संसाधन विकास खात्याचे सचिव यांची कुणाचीही प्रस्तावना किंवा सही नाही तेव्हा अशा दोन आला शैक्षणिक धोरण कसे म्हणावे हा प्रश्न निर्माण होतो त्या धोरणाची उपयुक्तता आणि अनु उपयुक्तता याची चर्चा नाही प्राचीन कालीन शिक्षण व्यवस्था व शैक्षणिक विचारांची दाखले त्यांनी दिले आहे परंतु या मधल्या काळात मोठा कालखंड त्यांनी केला आहे म्हणून भारतीय विचार व कृती परंपरेने शिक्षणाचा शोध घेण्याचा प्रयत्न आज कॉल केला गेला त्यालाच नाकारली गेले आहे म्हणून या धोरणाची चिकित्सा करण्यात आली ती परंपरा जाणून घेणे क्रमप्राप्त आहे

भारताने 1991 जागतिकीकरणाचे धोरण स्वीकारले त्याचा मोठा परिणाम शिक्षण क्षेत्रावर झाला त्यामुळे या नवीन धोरणामुळे तो परिणाम अधिक गडप झाला आज भारतातील तीनशेहून अधिक विद्यापीठांमध्ये तीन कोटी पेक्षा जास्त विद्यार्थी अध्यापन अध्ययन करत आहे तसेच विद्यापीठ शिक्षण घेण्याच्या वयाची तेवढी मुले आणि मुली भारतात आहे त्यापैकी केवळ सात टक्के मुले महाविद्यालयात शिक्षण घेत आहे जर्मनीत हेच प्रमाण 47 टक्के आहे सुदाम मध्ये पन्नास टक्के आहे ब्रिटनमध्ये 52 टक्के आहे कान्समध्ये 51 टक्के आहे अमेरिका या ठिकाणी 81 टक्के आहे आपण एचडी आई च्या 130 स्थानावर आहे त्यामधून बाहेर पडण्यासाठी लागणारी आत्मनिर्भरता कशी आणि कोठून आणणार हा महत्त्वाचा प्रश्न आहे जागतिक कारणामुळे समन्वय अपेक्षा संघर्ष आणि समते पेक्षा विषमता वाढली आहे शिक्षण सर्वसामान्यांना न परवडणारे तसेच बहुजनांना वंचित ठेवले आहे म्हणून सर्वसामान्यांना आणि सर्वांना समान शिक्षण मिळाल्याशिवाय समाज परिवर्तन होणार नाही त्यामुळे शिक्षण आणि समाजपरिवर्तन यांचा जवळचा संबंध असतो असे डॉक्टर बाबासाहेब आंबेडकर म्हणतात नुसती डोके मधून उपयोग नाही डोक्यात काय आहे हे महत्वाचे असते या धोरणामुळे सर्वसामान्यांना शिक्षण मिळणे कठीण झाले आहे जो शिकेल तो टिकेल हे ऐकायला असली तरी ज्यांना शिक्षणाची संधीच मिळत नाही ते लोक कसे टिकणार हा महत्त्वाचा प्रश्न आहे म्हणून ज्यांच्याकडे पैसा आहे तेच लोक शिक्षण घेऊ शकतील अशी स्थिती निर्माण झाली आहे.

स्वातंत्र्य पूर्वकाळात अनेक समाज सुधारकांनी महात्मा फुले आंबेडकर शाहू महाराज लोकमान्य टिळक गोपाळ गणेश आगरकर लोकहितवादी या सर्वांनी तळागाळातील लोकांना शिक्षण मिळावे म्हणून प्रयत्नांची पराकाष्टा केली तसेच आपले सर्व जीवन समाजसेवेसाठी वाहुन घेतले महात्मा फुले यांनी सावे आनंद एका अविद्येने केले हे ठासून सांगितले आहे त्यांनी हंटर कमिशन अहवाल देणार त्यावेळेस सांगितले की केवळ उच्च शिक्षणात वरिष्ठांना श्रीमंतांना देणे सरकारची चूक आहे सर्वसामान्यांना सर्वसामान्यांना शिक्षण मिळणे महत्त्वाचे आहे प्राथमिक शिक्षणाचा विस्तार केला पाहिजे शिक्षणाचे खाजगीकरण न करता त्यावर आणि शिक्षणामध्ये महिलांना प्राधान्य द्यावे अशी भूमिका त्यांनी मांडली होती नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक सक्तीचे शिक्षण मातृभाषेतून शिक्षण श्रमाचे शरीर श्रमाचे महत्व उत्पादन योग्य वेतन इत्यादी कडे दुर्लक्ष केले आहे स्वातंत्र्यानंतर भौतिक सुखसमाधान मध्ये वाढ झाली आहे परंतु माणूस झाला नाही

जागतिकीकरण आणि धर्मांध शक्ती यांचं मोठं आव्हान शिक्षण क्षेत्रा पुढे आहे त्यामुळे शिक्षण क्षेत्रामध्ये नवीन व्यवस्था निर्माण झाली आहे त्यामुळेच ज्योतिष शास्त्र सारख्या अर्धवट ज्ञानाला शास्त्र म्हणून घोषित करण्यात आले राज्यघटना खऱ्या अर्थाने अमलात आणण्यासाठी सकस शिक्षणव्यवस्था महत्त्वाचे आहे जातीयवाद धर्मांधता व धर्म द्वेष इत्यादी काढून टाकले पाहिजे परंतु या धोरणाला या गोष्टीची दुर्गंधी येत आहे आपल्याला आदित्य असलेला अद्वेत अभी वेद असलेला समाज शिक्षणाद्वारे येऊ शकेल असे अनेक शिक्षकांना वाटते म्हणून जोपर्यंत सर्वसामान्य जनतेला चांगले शिक्षण आणि पोटभर अन्न याची खात्री मिळत नाही तोपर्यंत राजकारणाला आणि धर्म काडीचाही होत नसतो म्हणून शिक्षण हे असावे मंदबुद्धी मन बुद्धी यांचे बळकटीकरण स्वावलंबनाचे शिक्षण देणारी असावी तेव्हाच एक रचनात्मक समाज निर्माण होईल जर कोट्यावधी जनतेला उपाशी ठेवून अशिक्षित ठेवून त्यांच्या पैशावर मुठ भर उच्चवर्णीय शिक्षण घेत असतील तर या सारखे पाप नाही गांधीजी म्हणतात शिक्षणाच्या भौतिक अंगापेक्षा सांस्कृतिक घटक महत्त्वाचा आहे कारण संस्कृती ही शिक्षणाचा पाया आहे परंतु नवीन राष्ट्रीय धोरणांमध्ये याकडे पूर्ण दुर्लक्ष केले आहे ज्यांना शिक्षण मिळाले त्यांनी इतरांना ते मिळू नये अशी व्यवस्था करून ठेवली आजच्या नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणांमध्ये जे विज्ञानाच्या कसोटीवर ऐकत नाही त्यांना त्यामध्ये घुसण्याचा प्रयत्न करून भविष्य अंधकारमय करण्याचा डाव ला जात आहे त्यामुळे जात लिंग धर्म पंथ लिंग या प्रकारच्या गावित विषमता निर्माण झाली आहे तसेच या नवीन राष्ट्रीय धोरणांमध्ये वैदिक ब्राह्मणी परंपरागौरविकरणकरण्यात आलेला आहेतसेच शाळा समूह किंवा शिक्षण संपवून हे भयानक अभिष्ट निर्माण झाले आहे लहान शाळा बंद करण्याचा कुटील डाव खेळला जात आहे सर्वशिक्षा अभियानामुळे खेड्यापाड्यातील गावातील वाड्या-वस्त्या आणि ग्रामीण भागात

ISSN: P-2455-0515 E- 2394-8450

Educreator Research Journal

Volume–VIII, Issues– III May - June 2021

शाळा तयार होऊन शिक्षण दिले जात आहे परंतु या धोरणामुळे या शाळा बंद होणार असून दहा किलोमीटर पायी जाऊन शिक्षण घ्यावे लागेल त्याचप्रमाणे भारतीय शैक्षणिक वास्तव लक्षात न घेता बहू विद्या शाखीय शिक्षण हे नवीन पिल्लू सोडून गोंधळ माजवला आहे

नवीन शैक्षणिक विद्यापीठाचे प्रारूप आणि रचना अमेरिकन विद्यापीठाचा प्रारूपकरणार आहे थोडीच पण मोठी विद्या कडे स्थापन करून त्यामध्ये एकाच ठिकाणी पदवी पदवीत्तर शिक्षणाची सोय प्रथम वर्ष ते एचडी पर्यंत सर्व शिक्षण एकाच ठिकाणी मिळेल आता अनेक महाविद्यालयांना शाळेत हा दर्जा स्वायत्त हा दर्जा दिला जाईल ते स्वतःची पदवी आणि अभ्यासक्रम ठरवतील किमान तीन हजार विद्यार्थी त्यामध्ये असतील आणि या तीन हजार विद्यार्थी या अटीमुळे भारतातील अडीच हजार विद्यापीठ विद्यार्थी महाविद्यालयात पैकी 25000 महाविद्यालय बंद होणार आहे हा धोका निर्माण झाला आहे शिक्षणाचे नियंत्रण आणि नियमन करण्यासाठी हायर एज्युकेशन कमिशन ऑफ इंडिया HECI नॅशनल ऑडिशन कौन्सिल NAC हाय एज्युकेशन ग्रँड कौन्सिल HEGC जंगल जंगल जनरल एज्युकेशन कौन्सिल GECप्रोफेशनल स्टँडर्ड सेटिंग बोडीज p ssb इत्यादी संस्था निर्माण केल्या परंतु त्यांची नियुक्ती कशा प्रकारे होईल याबाबत स्पष्टता नाही केंद्राने राज्याला गवि धरून केंद्राचे वर्चस्व मान्य केले मान्य करावे अशी स्थिती निर्माण केली त्याचप्रमाणे ऑनलाइन शिक्षणाची चर्चा खूप करण्यात आली कविता त्याला परंतु त्याला पोषक अशी सुविधा साधने देण्यामध्ये आपण सक्षम आहे का याचा विचार केला नाही एका बाजूला नैतिक मूल्यांची चर्चा करायची आणि दुसऱ्या बाजूला संवैधानिक मूल्य बाजूला टाकायचे हे वैशिष्ट्य या आंदोलनाचे आहे तसेच शिक्षणावर केवळ तीन ते चार खर्च मोठ्या करणार असून मुश्किल ने करणार असून शिक्षणाचे खासगीकरणाकडे वाटचाल चालू आहे वास्तविक शिक्षणावर आठ ते दहा टक्के खर्च होणे अपेक्षित आहे परंतु तसे दिसत नाही याउलट भारताची राष्ट्र म्हणून असलेली विविधता व वैविध्यता या त्याला या धोरणात आता नाही शिक्षण व्यवस्थेत सर्वसमावेशकता असावी हे गणित नाकारले आहे याउलट शिक्षणाचे बाजारीकरण करून वस्तूकरण करून त्याचा भांडवली पद्धतीने श्रमशक्ती निर्माण करण्यासाठी वापर करण्याचा डाव आहे तसेच या धोरणामुळे दीनदलित गरीब मागास जनतेला जे आरक्षण मिळत होते ते सर्व संपुष्टात येण्याची दाट शक्यता आहे

नव्या राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणामुळे अशी प्रतिमा निर्माण केली आहे की ऑनलाइन शिक्षण आवश्यक आणि महत्वाचे झाले आहे तसेच कोण आहे निर्माण केली सहाय्य स्थिती या गोष्टीला पाठिंबा देत आहे परंतु ऑनलाइन शिक्षणाचे वास्तव वेगळे आहे भयावह आहे भारतामध्ये ग्रामीण भागात आजही अनेक ठिकाणी मोबाईल टावर नाही

नेटवर्क नाहीत तसेच अनेक पायाभूत सेवा-सुविधांचा हा भाव आहे त्यामुळे ऑनलाइन शिक्षण किती फसवे आहे हेच दिसून येते

वास्तविक जनतेच्या प्राथमिक शिक्षणासाठी असणारा आवश्यक आणखी निधी जर राखून ठेवला आणि त्या पैशातून प्रत्येक मुलाचे त्याच्या वयाच्या 14 वर्षे पर्यंत शिक्षण देण्याची चोख व्यवस्था केली पाहिजे होती आणि उरलेल्या पैशांमधून माध्यमिक आणि उच्च शिक्षण यावर खर्च केला पाहिजे तसेच यामुळे जनतेचे शिक्षण आणि मुठभर उच्च वर्गाची शिक्षण हा संघर्ष निर्माण झाला नसता परंतु प्राथमिक शिक्षणावर जो खर्च केला जातो तो पैसा इतर ठिकाणी खर्च केल्यामुळे हा संघर्ष निर्माण झाला आहे शिक्षणामध्ये केवळ श्रमप्रतिष्ठा असावी असे कर्मवीर भाऊ गाव पाटील देशांमध्ये अनेक विद्यार्थी विद्यापीठामध्ये शिक्षण घेत असताना करतात आणि आपला उदरनिर्वाह करतात त्यामुळे त्यांची प्रगती होत आहे आपल्याकडे शारीरिक श्रम कडेतुच्छतेने पाहिले जाते आणि श्रम न करणारी अशी लोकांना निष्कारण प्रतिष्ठित जाते वास्तविक चिखलाने आणि तेलाच्या कंगनाने ज्याचे हात मिळाले आहे आहे त्यांना सामाजिक प्रतिष्ठान शिक्षणाद्वारे मिळावी ही अपेक्षा आहे तसेच शिक्षणाचा व आर्थिक बाबींचा योग्य अग्रक्रम लावा तसेच समाजातील गोरगरीब शेतकरी शेतमजूर बारा बलुतेदार या सर्वांना प्राथमिक शिक्षण मोफत आणि सत्तेचे मिळाले त्यासाठी रक्कम सरकारने मोडक्या-तोडक्या झोपडी मधून वाड्या वस्ती तांडा मधून फाटक्या खिशातून हिसकावून घेऊन निर्माण केली आणि समाजातील उच्चपदस्थ पांढरपेशा प्रतिष्ठित वर्गालाशिक्षण मिळावे म्हणून वापर केला गेला हा सामाजिक लुटमारीचा प्रकार थांबला पाहिजे अनमोल म्हणून झाडाच्या शेंड्याला खत नद्या न देता बुंध्याला खत द्यावे तरस्ते जाण्यासाठी संजीवन ठरणार आहे तसेच सामाजिक न्याय देण्यासाठी हे महत्त्वाचे आहे

नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक भवनामध्ये विविध दोष आहेत परंतु त्यावर उपाय करता येतील मोठ्या शिक्षण संस्थांचा आग्रह सोडून देता येईल तो धरू नये त्या चालू राहाव्यात काही मोजक्या शिक्षण संस्था निर्माण व्हाव्यात मात्र सर्व नको तसेच शिक्षणावर खर्च आठ ते दहा टक्के भावा त्याचप्रमाणे शिक्षण संस्था वित्तीय सहायता सोडून शैक्षणिक आणि प्रशासकीय द्यावी भारत हा खेड्यांचा बनलेला देश आहे त्यामुळे येथील महाविद्यालय आणि संस्था बंद न करता त्यांना अनुदान द्यावे तसेच आंतरशाखीय शिक्षण व संशोधनाचा आग्रह निवडक क्षेत्रात केला पाहिजे त्यामुळे शिक्षक आणि विद्यार्थी गावातून बाहेर न पडता शिक्षक भरती करता येईल त्याचप्रमाणे विद्यार्थी संख्या वाढवण्यासाठी बहिस्थ आणि दोन शिक्षण हे पूरक साधन वापरावे शिष्यवृत्ती ही चालू ठेवावी त्याचप्रमाणे भारतामध्ये विद्यापीठ आणि संस्थांना मर्यादित प्रमाणात द्यावा कारण परदेशी शिक्षण सर्वसामान्यांना न परवडणारी आणि खर्च आहे तसेच एम फिल पदवी

संशोधन पद्धती असल्याने ती बंद न करता सक्तीची करावी त्याचप्रमाणे महाविद्यालय आणि शिक्षण संस्था केवळ शहरी भागात न करता ग्रामीण भागात अर्ध नागरी भागात झाले पाहिजे समाजातील महिला विधवा मुले मुली तसेच अनेक वंचित घटक यांना शिक्षण मिळाले पाहिजे म्हणून प्रयत्न झाला पाहिजे तसेच वित्तीय सहायता साठी विद्यापीठ आणि शिक्षकांचे अनुदान दिले पाहिजे त्यांच्यावरील अतिरिक्त बंधन काढून टाकले पाहिजे उत्तम दर्जाचे उपयुक्त व समस्या सोडवणारे संशोधन त्याशिवाय होणार नाही

संदर्भ

डेली इकॉनोमिक टाइम्स 2020

डेली लोकसत्ता 2020

गोरमेंट ऑफ इंडिया 2020 एज्युकेशन पॉलिसी रिपोर्ट काय

दैनिक सकाळ 30 1 2019

हे शिक्षण आहे तरी कोणासाठी प्राध्यापक एन डी पाटील